

حکم فاصله زن و مرد در نماز بنا بر فتوای فقهای معاصر

در موضوع رعایت فاصله بین زنان و مردان در نماز، فتوای فقها و مراجع مختلف است. برخی رعایت فاصله را واجب و برخی مستحب می دانند. در این نوشتار ابتدا فتوای مراجع عظام تقلید را ذکر کرده و سپس به تحلیل و جمع بندی فتاوی می پردازیم. در پایان هم به مسائل فرعی این موضوع اشاره خواهیم کرد.

گفتار اول : نقل فتاوی مراجع معظم تقلید

(۱) امام خمینی (رحمة الله عليه)

در تحریر الوسيلة چنین آمده : « الأقوی صحة صلاة كل من الرجل و المرأة مع المحاذاة. أو تقدم المرأة، لكن على كراهية بالنسبة إليهما مع تقارنهما في الشروع، و بالنسبة إلى المتأخر مع اختلافهما، لكن الأحوط ترك ذلك، و لا فرق فيه بين المحارم و غیرهم، و لا بین کونهما بالغین أو غیر بالغین أو مختلفین، بل یعم الحکم الزوج و الزوجة أيضا، و ترتفع الكراهة بوجود الحائل و بالبعد بینهما عشرة أذرع بذراع اليد، و الأحوط في الحائل كونه بحيث يمنع المشاهدة، كما أن الأحوط في التأخر كون مسجدها وراء موقفه و إن لا تبعد كفاية مطلقهما».

(تحریر الوسيلة، ج ۱، ص: ۱۴۹ - المقدمة الرابعة في المكان، مسألة ۸)

(۲) آیت الله بهجت (رحمة الله عليه)

۱۶۵۳. حد اقل فاصله بین زن و مرد هنگام نماز چه مقدار باید باشد؟
ج. اگر بین آن حدود ۵ متر فاصله باشد، کراهت کم یا برداشته می شود.
۱۶۵۴. اگر مردی مشغول نماز خواندن باشد و زنی بیاید و جلوتر از مرد شروع به نماز خواندن بکند، حکم نماز مرد و نماز زن چیست؟
ج. نماز زن مکروه است.
۱۶۵۵. اگر زنی مشغول نماز خواندن باشد و مردی بیاید عقب تر از آن زن شروع به نماز خواندن بکند حکم نماز مرد و نماز زن چیست؟
ج. نماز مرد مکروه است.
۱۶۵۶. اگر زن در جلوترین قسمت اطاق مشغول نماز خواندن باشد، به طوری که جلوتر از او نتوان رفت، آیا مرد می تواند پشت سر او نماز بخواند؟
اگر وقت تنگ باشد چه طور؟ ج. بله، می تواند چون اصل مسأله از باب کراهت است و در تنگی وقت باید نماز بخواند. (استفتاءات (بهجت)، ج ۲، ص: ۵۸)

(۳) آیت الله صافی (دام ظلّه)

مسألة ۶۹۶- الأقوی صحة صلاة كل من الرجل و المرأة مع المحاذاة أو تقدّم المرأة، لكن على كراهية بالنسبة إليهما مع تقارنهما في الشروع في الصلاة، و بالنسبة إلى المتأخر منهما مع اختلافهما. و الأحوط لهما احتياطاً مؤكداً ترك ذلك، و لو فعلا، فالأحوط إعادتهما مع التّقارن و إعادة المتأخر منهما مع الاختلاف.

مسألة ۶۹۷- لا فرق في الحكم المذكور كراهةً أو حرمةً بين المحارم و غيرهم، و بين كَوْنِ المصلِّيِّينِ بِالغَيْنِ أو غير بالغين أو مختلفين، بل يعمُّ الحكم الرُّوج و الرُّوجَة أيضاً.

مسألة ۶۹۸- ترتفع الكراهة أو الحرمة بوجود الحائل، و بالبُعدِ بينهما عشرة أذرعٍ بذراع اليد، و بتأخُّر المرأة. و الأحوط في الحائل كونه بحيث يمنع المشاهدة، و في التأخُّر كون مسجدها وراء موقفه، و إن كان لا يبعد كفاية مطلقهما. (هداية العباد (للساقي)، ج ۱، ص: ۱۱۷)

(۴) آیت الله خامنه ای (دام ظلّه)

س ۵۹۷: شرکت زنان (مانند مردان) در نماز جماعت از جهت استحباب و کراهت چه حکمی دارد؟ شرکت آنها در صورتی که پشت سر مردان بایستند چه حکمی دارد؟ آیا در حالی که پشت سر مردان برای نماز جماعت ایستاده اند، احتیاج به پرده و ساتر است؟ اگر در نماز کنار مردان بایستند، از جهت حائل چه حکمی دارد؟ با توجه به اینکه پشت پرده بودن زنان هنگام نماز جماعت و سخنرانی‌ها و مراسم دیگر، موجب تحقیر و اهانت به آنها می‌شود.

ج: حضور و شرکت زنان در نماز جماعت اشکال ندارد، و اگر پشت سر مردان بایستند، احتیاجی به حائل و پرده نیست. ولی اگر در کنار مردان بایستند سزاوار است که حائلی بین آنها باشد تا **کراهت** کنار هم ایستادن مردان و زنان در نماز برطرف شود، و اینکه وجود حائل بین زنان و مردان در نماز موجب تحقیر و توهین به شأن و کرامت زنان می‌شود، توهّم و خیالی بیش نیست و اساسی ندارد، بعلاوه دخالت دادن نظرات شخصی در فقه صحیح نیست. (اجوبه الاستفتائات، س ۵۹۷)

س ۳۷۴: آیا این گفته که باید مردان هنگام نماز جلوتر از زنان بایستند، صحیح است؟ جواب: بنا بر **احتیاط واجب** لازم است بین زن و مرد در حال نماز، حداقل **یک وجب** فاصله باشد و در این صورت اگر زن و مرد محاذی یکدیگر بایستند یا زن جلوتر از مرد بایستد نماز هر دو **صحیح** است. (اجوبه الاستفتائات، سؤال ۳۷۴)

(۵) آیت الله وحید خراسانی (دام ظلّه)

سؤال ۱۸۱. آیا در مسجد الحرام رعایت فاصله بین زن و مرد در نماز لازم است؟

جواب) باید بین مرد و زن در حال نماز، حداقل مقدار **یک وجب** فاصله باشد ولی نماز خواندن در فاصله کمتر از ده ذراع در غیر شهر مکه **مکروه** است. اگر زن برابر مرد یا جلوتر در کمتر از فاصله ای که ذکر شد بایستد و باهم وارد نماز شوند باید نماز را دوباره بخوانند و همچنین است بنا بر **احتیاط واجب** در صورتی که یکی زودتر از دیگری به نماز بایستد. (استفتاء/ ۵۸/ ۱۵۰) (منهاج ۲/ م ۵۴۵) (رساله م/ ۸۹۶)^۱

(۶) آیت الله سیستانی (دام ظلّه)

مسألة ۵۴۷: لا تصحّ - علی الأحوط لزوماً - صلاة كل من الرجل والمرأة إذا كانا متحاذيين حال الصلاة أو كانت المرأة متقدّمة علی الرجل، بل يلزم إمّا تأخُّرها عنه بحيث يكون مسجد جبهتها محاذياً لموضع ركبتيه - والأحوط

۱. لینک مشاهده: <https://b2n.ir/y40575>

استحباباً آن متأخر عنه بحيث يكون مسجدها وراء موقفه - وإما أن يكون بينهما حائل أو تكون مسافة أكثر من عشرة أذرع بذراع اليد (٤ و ٥ متراً تقريباً)، ولا فرق في ذلك بين المحارم وغيرهم والزوج والزوجة وغيرهما، كما لا فرق فيه بين تحقق المحاذاة حدوثاً أو في الأثناء، فلو شرعت المرأة - مثلاً - في الصلاة متقدمة على الرجل المصلي أو محاذية له وتمكّن من إيجاد الحائل أو من الابتعاد عنها لم تصحّ صلاته من دونه على الأحوط لزوماً. هذا ويختصّ المنع بالبالغين - وإن كان التعميم أحوط استحباباً - كما يختصّ المنع بصورة وحدة المكان بحيث يصدق التقدّم والمحاذاة، فإذا كان أحدهما في موضع عالٍ دون الآخر على وجه لا يصدق التقدّم والمحاذاة فلا بأس، وكذا يختصّ المنع بحال الاختيار، وأمّا في حال الاضطرار فلا منع، وكذا عند الزحام بمكة المكرمة. (منهاج الصالحين)^١

(٧) آيت الله مكارم (دام ظله)

پرسش : اگر در نماز، زن مساوی مرد یا جلوتر از او بایستد حکم نماز آنها چیست و آیا در این حکم میان محرم و نامحرم فرق می باشد؟

پاسخ : باید در نماز، زن عقب تر از مرد بایستد و جای سجده او از جای سجده مرد کمی عقب تر باشد و الا نماز باطل است و اگر زن در کنار مرد یا جلوتر بایستد و باهم وارد نماز شوند نماز هر دو باطل است، اما اگر یکی قبلاً وارد نماز شده، نماز او صحیح و نماز دومی باطل است و در این حکم محرم و غیر محرم تفاوتی ندارند، البته اگر میان مرد و زن دیوار یا پرده و مانند آن باشد، یا به اندازه ده ذراع (تقریباً ۵ متر) فاصله باشد اشکال ندارد، و در مکانهای شلوغ که اجرای این حکم مشقت دارد رعایت آن لازم نیست.^۲

۱ . منهاج الصالحين - الجزء الأول (الطبعة المصححة والمنقحة ١٤٤٢ هـ) كتاب الصلاة « المقصد الرابع: مكان المصلي - الثاني: أن لا يكون الرجل والمرأة محاذيين حال الصلاة أو كانت المرأة متقدمة.

لینک مشاهده : <https://www.sistani.org/arabic/book/23720/4630>

در توضیح المسائل معظم له هم این چنین آمده :

مسألة ٨٧٣ - اگر زن هم ردیف مرد یا جلوتر بایستد و با هم وارد نماز شوند - بنا بر احتیاط واجب - باید نماز را دوباره بخوانند. و اگر یکی زودتر از دیگری مشغول نماز شود، نماز نفری که دیرتر تکبیر الاحرام را گفته، بنا بر احتیاط واجب باطل است و نماز نفر اول که زودتر تکبیر الاحرام را گفته، در صورتی که آنچه در مسأله بعد ذکر شده را انجام دهد صحیح است و گرنه نماز نفر اول هم، بنا بر احتیاط واجب، باطل است اما اگر این کارها امکان پذیر نیست نماز را ادامه می دهد و در این صورت، نماز نفر اول صحیح است.

مسألة ٨٧٤ - اگر بین مرد و زن که برابر هم ایستاده اند یا زن جلوتر ایستاده و نماز می خوانند، دیوار یا پرده یا چیز دیگری باشد که یکدیگر را نبینند، یا آنکه فاصله بیش از ده ذراع (تقریباً چهار متر و نیم) باشد، نماز هر دو صحیح است.

لینک مشاهده : <https://www.sistani.org/persian/book/50/46>

۲ . آدرس استفتاء : <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21&lid=0&catid=44563&mid=253807>

گفتار دوم : واکاوی فتوای مراجع معظم

با عنایت به فتاوی مراجع معظم تقلید، روشن می شود که بنابر نظر همه مراجع، اگر نماز در یکی از این سه حالت خوانده شود، صحیح بوده و اشکال ندارد :

(۱) زن و مرد به گونه ای بایستند که فاصله بین این دو حداقل ۱۰ ذراع (حدوداً ۵ متر) باشد؛

(۲) بین زن و مرد حائلی مانند پرده باشد؛

(۳) محل سجده زن از محل ایستادن مرد کمی عقب تر باشد.

اما در صورتی که نماز در یکی از این سه حالت خوانده نشود یعنی زن و مرد در کنار هم ایستاده باشند، به گونه ای که فاصله بین این دو کمتر از ۱۰ ذراع بوده و حائلی و مانعی هم بینشان نباشد، در این صورت، نظر مراجع عظام تقلید به دو دسته عمده تقسیم می شود :

دسته اول : آیات عظام خمینی، بهجت، صافی، خامنه‌ای، و وحید خراسانی (قدس سرهم) عقیده دارند که :

تقدم زن بر مرد و رعایت فاصله در وقت نماز واجب (لازم) نیست. لذا ایستادن زن در کنار مرد و حتی جلوتر از او به نه حرام است و نه باعث بطلان نماز؛ بلکه فقط مکروه است. برای رفع این کراهت هم باید به یکی از سه حالت که سابقاً ذکر شد نماز بخوانند. بنابراین طبق نظر این بزرگواران، رعایت نکردن فاصله بین زن و مرد در نماز، موجب بطلان نماز هیچکدام نشده و الزامی به خواندن دوباره آن وجود ندارد. اما احتیاط مستحب آن است که زنان مقدم بر مردان نماز و یا با فاصله و یا با وجود حائل نماز بخوانند، و در صورت رعایت نکردن این موارد نماز را بنابر احتیاط مستحب اعاده کنند.

شایان ذکر اینکه فتوای این دسته از مراجع معظم در مسئله «تقدم زنان بر مردان» اتفاقی است (یعنی عقیده دارند که تقدم زنان بر مردان الزامی نبوده و در صورت عدم تقدم، هر چند نمازشان کراهت دارد اما محکوم به صحت است)، اما در مسئله «رعایت فاصله» فتوای آیات عظام خامنه‌ای و وحید خراسانی (دام ظلهم) کمی تفاوت دارد. این دو بزرگوار عقیده دارند که : «بنابر احتیاط واجب باید میان زن و مرد در حال نماز حداقل یک وجب فاصله باشد»^۱. لذا اگر فاصله مراعات نشود بنابر احتیاط واجب نماز باطل است و لازم است نماز را اعاده کنند.

نکته

ممکن است توهم شود که در فتوای آیات عظام خامنه‌ای و وحید خراسانی (دام ظلهم)، نوعی تهاوت و تناقض وجود دارد. زیرا از طرفی تصریح به صحت نماز کرده و نهایتاً آن را مکروه می دانند، اما از طرف دیگر رعایت فاصله به مقدار یک وجب را لازم دانسته و عدم رعایت آن را موجب بطلان نماز می دانند. حکم اول این دو بزرگوار نزدیک به دسته اول مراجع است که بنابر احتیاط مستحب فتوا داده‌اند. و حکم دوم ایشان نزدیک به فتوای آیت الله سیستانی است که نماز را بنابر احتیاط واجب باطل می داند.

با توجه به آنچه سابقاً گفته شد، روشن می شود که این توهم، بدوی بوده و با عنایت و تامل در فتوای این دو بزرگوار روشن می شود که حکم احتیاطی دو فقیه محترم، مربوط به بحث «رعایت فاصله»، و حکم استحبابی ایشان مربوط به بحث «لزوم تقدم زنان بر مردان» است.

۱. اجوبة الاستفتاءات، سوال ۳۷۴؛ و استفتاء از سایت معظم له.

شایان ذکر اینکه، این اختلاف، ریشه در اختلاف روایات و اخبار دارد. صاحب کتاب فقه الصادق در این باره می فرماید :

«و منشأ الاختلاف اختلاف النصوص، و هي على طوائف: الاولى: ما تدل على المنع مطلقاً...؛ الثانية: ما يدل على الجواز مطلقاً...؛ الثالثة: ما تدل على التفصيل بين ما اذا كان بينهما حاجز او مقدار عشرة اذرع و عدمه في الجواز في الاول و عدمه في الثاني...؛ الرابعة: ما تدل على المنع، و الامع الفصل بقدر شبر...».

(فقه الصادق عليه السلام (للمروحاني)، ج ۴، ص ۲۶۲)

فقهایی دسته اول، در جمع میان روایات، به خاطر وجود اخبار مجوّزه، اخبار مانعه را حمل بر کراهت کردند. صاحب کتاب فقه الصادق در این مورد می نویسد :

«الأظهر حمل نصوص المنع كلها على الكراهة، اما الطائفة الاولى و الثالثة: فلوجهين: الأول: لأجل الطائفة الثانية الدالة على الجواز، اذ تقييدها بما اذا كان الفصل باكثر من عشرة اذرع جمعا بينها و بين موثقة عمار بعيد، بل ادعى بعضهم: القطع بعدم ارادته من تلك النصوص، فلا محيص عن حملها على الكراهة. الثاني: صراحة نصوص الشبر في عدم المنع في الزائد عليه، فبالنسبة الى الزائد من مقدار الشبر لا ينبغي التأمل في عدم الحرمة. و أما الطائفة الرابعة: و هي نصوص الشبر، فلإجماع على عدم الاكتفاء بهذا المقدار من الفصل في رفع المنع، هذا مضافاً الى ما فيها من اختلاف التحديدات، اذ مقدار الشبر اقل من عظم الذراع، و هو أقل من قدر ما لا يتخطى، و هو قرينة الكراهة». (فقه الصادق عليه السلام (للمروحاني)، ج ۴، ص: ۲۶۴)

با توجه به مطلب فوق، روشن می شود که اختلاف آیات عظام خامنه ای و وحید خراسانی (دام ظلّهما) و تفاوت فتوای ایشان با فقهایی دیگر، به خاطر وجود طائفه چهارم روایات است و فتوای احتیاطی این دو بزرگوار در مورد مسئله «فاصله بین زن و مرد» بنابر این روایات صادر شده است.^۱

دسته دوم: آیات عظام سیستانی و مکارم (دام ظلّهما) عقیده دارند که :

تقدم زن بر مرد و رعایت فاصله در حال نماز واجب (لازم) است. لذا اگر نماز به یکی از حالات سه گانه سابق خوانده نشود، باطل است و اعاده آن الزامی است. البته فتوای آیت الله سیستانی بنابر احتیاط واجب است.

۱ . بنابر این در جمع بندی فتاوی در مسئله رعایت فاصله می توان گفت بنابر نظر همه مراجع اگر فاصله بیشتر از ده ذراع باشد نماز صحیح است، اما اگر کمتر از آن باشد سه قول است :

أ) مطلقاً باطل است (آیات عظام سیستانی و مکارم حفظهما الله)؛

ب) مطلقاً صحیح است (آیات عظام خمینی، بهجت، صافی قدس سرهم)؛

ج) در صورتی که کمتر از یک ذراع باشد باطل است (بنابر احتیاط واجب)، اما اگر بیشتر باشد صحیح است (آیات عظام خامنه ای و وحید خراسانی دام ظلّهما).

گفتار سوم : بیان مسائل فرعی

۱) در مسئله مذکور تفاوتی میان محرم و نامحرم نیست و شامل زوج و زوجه هم می شود. همچنین بین بالغ و غیر بالغ نیز تفاوتی نیست. (خمینی، صافی، سیستانی رحمتهما)

۲) رعایت فاصله در مسجد الحرام لازم نیست. (وحید خراسانی رحمته)

۳) بنابر فتوای فقهای دسته اول، اگر زن و مرد هم‌زمان وارد نماز شوند، نماز هر دو مکروه بوده و مستحب است هر دو نماز را اعاده کنند، اما اگر یکی زودتر از دیگری وارد نماز شود، تنها نماز شخص متاخر مکروه خواهد بود. بنابر فتوای آیت الله مکارم (دام ظلّه) نیز حکم مسئله همین است با این تفاوت که نماز باطل بوده و اعاده آن الزامی است.

آنچه از فتوای آیت الله سیستانی (دام ظلّه) استفاده می شود، این است که ایشان تفاوتی بین این دو حالت ندانسته و نماز را در هر صورت بنابر احتیاط لازم محکوم به بطلان می دانند.

۴) اگر موضع سجده زن، موازی با محل قرار گرفتن زانوی مرد باشد نیز کفایت می کند اما احتیاط آن است که موضع سجده، عقب تر از محل ایستادن مرد باشد. (خمینی، سیستانی رحمتهما)

۵) احتیاط آن است که حائل به گونه ای باشد که وراء آن قابل روئیت و مشاهده نباشد. (خمینی، صافی رحمتهما)

۶) اگر موضع ایستادن زنان بلندتر از مردان باشد به گونه ای که محازات صدق نکنند، نماز مکروه یا باطل نبوده و محکوم به صحت است. (سیستانی رحمته)

۷) ممانعت از اقامه صلاة محازی در حال اختیار است و الا در حالت اضطرار اشکالی ندارد. همچنین در صورت ازدحام نیز نماز خوانده به صورت محازی اشکال ندارد. (سیستانی و مکارم رحمتهما)

فهرست مطالب

عنوان

صفحه

- گفتار اول : نقل فتاوی مراجع معظم تقلید..... ۱
- ۱) امام خمینی (رحمة الله عليه)..... ۱
- ۲) آیت الله بهجت (رحمة الله عليه)..... ۱
- ۳) آیت الله صافی (دام ظلله)..... ۱
- ۴) آیت الله خامنه ای (دام ظلله)..... ۲
- ۵) آیت الله وحید خراسانی (دام ظلله)..... ۲
- ۶) آیت الله سیستانی (دام ظلله)..... ۲
- ۷) آیت الله مکارم (دام ظلله)..... ۳
- گفتار دوم : واکاوی فتاوی مراجع معظم..... ۴
- گفتار سوم : بیان مسائل فرعی..... ۶